

MODERN PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL TEACHING METHODS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-478-8-23>

CHILDREN'S LITERATURE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

Bartish S. V. **Бартіш С. В.**

*Candidate of Philological Science,
Associate Professor at the Department
of Theory and Methods of the Ukrainian
and World Literature
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

*кандидат філологічних наук, викладач
кафедри української та зарубіжної
літератур і методик їх навчання
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Hrytsak N. R. **Грицак Н. Р.**

*Doctor of pedagogical, Professor,
Professor at the Department of Theory
and Methods of the Ukrainian
and World Literature
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української
та зарубіжної літератур
і методик їх навчання
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

На сьогоднішній день у напрямку осмислення різних аспектів літератури для дітей здійснено низку досліджень. Науковці І. Бойцун, У. Гнідець, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Т. Качак, В. Кизилова, Н. Марченко, Л. Мацевко-Бекерська, Л. Овдійчук, О. Слижук, Б. Шалагінов, Г. Токмань, Т. Яценко та ін. намагаються зрозуміти специфіку написання і сприйняття текстів, адресованих дітям, окреслити іманентні ознаки і функції літератури для дітей, з'ясувати особливості добору художніх творів для дітей в умовах війни, визначити пріоритетні психологічні і педагогічні аспекти навчання літературі у воєнний час. Беззаперечно, що найбільш уразливою категорією у час війни є діти. Слушною є думка О. Яцина, що «з урахуванням зазначеного та беручи до уваги підвищену емоційну лабільність, вразливість дитячої психіки

як нестійкої, рухливої і сприйнятливої до зовнішніх впливів, доводиться констатувати, що війна зруйнувала їхню психологічну безпеку і стала загрозою психічному здоров'ю із ризиками виникнення розладів у психічному розвитку» [7, с. 556]. Відтак відбувається переорієнтація змісту, тем, проблематики, завдань літератури для дітей. Погоджуємося з міркуванням Ж. Клименко, що «у сучасних воєнних реаліях психологи й педагоги все частіше говорять про літературну терапію, її значення для зцілення українських дітей, зраних війною. Нині особливої ваги набувають художні твори, здатні стабілізувати психоемоційний стан читачів, підтримувати віру в краще, розвивати емпатію» [3, с. 186].

Чи не першим в українському літературознавстві на особливостях творів для дітей наголошував І. Франко. У статті «Женщина-мати» учений рекомендував обирати для дитячого читання твори, «котрі образують розум, ублагороднюють чувство, будять рівночасно ум і духа і становлять таким способом здоровий корм душі. Найотвітніші до того – малі розкази із подорожей і історії із народного і родинного життя, де представлення живе і ясне, спосіб вираження короткий, простий і зрозумілий» [6, с. 571]. Таким чином, І. Франко наголошував на педагогічному аспекті морально-естетичного виховання дитини за допомогою книги, а відтак закликав до уважності дорослих у виборі текстів для дитячого читання.

Традиційними функціями літератури для дітей прийнято вважати *виховну* та *освітню*, що є «першоосновою будь-якого навчання. *Комунікативна* функція допомагає висловлювати власні думки та почуття, розширювати словниковий запас, долати комунікативні бар'єри. Завдяки *естетичній* функції літератури виховується почуття прекрасного, розвивається уявлення про мистецькі напрями та жанри. Урахування *гедоністичної* функції дозволяє дитині отримати естетичну насолоду і задоволення від читання [1, с. 11; 2, с. 240].

Редакційна команда платформи StudyMaster, характеризуючи сучасну літературу для дітей та юнацтва, визначає такі її ознаки:

1) *Тематичне розмаїття та актуальність*: сучасні твори розглядають як позачасові, так і сучасні теми, які звертаються безпосередньо до юних читачів і відображають реальність їхнього життя.

2) *Складність відповідно до віку*: тексти пропонують різні рівні складності залежно від цільової групи відповідно до навичок читання та інтересів.

3) *Естетичні інновації*: сучасна дитяча та юнацька література експериментує з мовним і графічним оформленням, щоб створити привабливі та незабутні враження від читання.

4) *Мультимедійність*: інтеграція цифрових медіа та інтерактивних елементів збагачує досвід читання та відкриває нові шляхи літературної взаємодії [9].

Отже, дитяча література виконує кілька важливих функцій. По-перше, вона відіграє вирішальну роль у розвитку мови та мовлення дітей, розширюючи їхній словниковий запас. По-друге, вона виховує у дітей любов і звичку до читання, що є важливим для їх інтелектуального розвитку. По-третє, дитяча література забезпечує формування морального та духовного світогляду, звертаючись до таких тем, як любов, краса, безсмертя, добро і зло. Крім того, вона може бути цінним інструментом у спеціальній освіті, приносячи користь учням, надаючи рольові моделі, цінності та покращуючи їхній когнітивний розвиток. Нарешті, дитяча література дозволяє дітям вільно та широко висловлюватись, допомагаючи їхньому загальному розвитку та зростанню. Але дитячі книжки не лише дають нові знання, а також забезпечують емоційну підтримку під час складних життєвих обставин. Проблемно-орієнтована література характеризується спрямованістю на соціальні, психологічні чи екологічні проблеми. Ці твори розглядають такі теми, як пошук ідентичності, сімейні конфлікти, дружба, булінг, війна, еміграція та захист навколишнього середовища таким чином, що дозволяє молодим людям справлятися з викликами та питаннями свого часу. Психологиня С. Ройз, експертка проекту «Живі письменники», стверджує, що «важливо **читати** про різні дитячі переживання війни, оскільки література часто дає змогу висловити те, чого дитина не може висловити, знайти себе в історіях героїв книги, виявити емпатію, а отже, краще зрозуміти себе та інших [4]. Дитяча література як вид художньої творчості представляє терапевтичний потенціал для читачів і слухачів, так само, як грецька трагедія змогла «зцілити» глядачів, зауважують італійські дослідники М. Пулімено, П. Піскітеллі, С. Колацо [8]. Підбадьорюючи дітей для подолання страхів і внутрішніх конфліктів, книжки виступають як промоутери змін, позитивно впливаючи на дітей.

Ще один важливий аспект, на якому варто зосередити увагу, – це сімейне читання. Спільне читання сприяє зміцненню стосунків, створює теплу атмосферу та дарує можливість провести час разом. «Тисячі річей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті», – зауважував І. Франко [5, с. 170]. Нового значення сімейне читання набуває під час довготривалих тривог і у період тотального вимкнення електрики. Маємо чимало прикладів, коли діти разом із батьками під світло ліхтариків і свічок, у метро, в укритті читали художню книгу.

Отже, стислий огляд ключових психологічних і педагогічних аспектів дитячої літератури, дозволяють стверджувати про їхню зміну в

умовах російсько-української війни. Дитяча література спрямована на емоційне відновлення юних читачів, створює простір для радості, об'єднує дітей і батьків під час повітряних тривоги.

Література:

1. Качак Т. Б. Українська література для дітей та юнацтва: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 352 с.
2. Кизилова В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. Зб. Наук. Ст. 2009. Вип. XX. С. 237–241.
3. Клименко Ж.В. «Маленька книжка про любов» Ульфа Старка як велике книготерапевтичне диво для українських школярів. Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 листопада 2023 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2023. С. 186–194.
4. Лешик О. Чому важливо читати дітям літературу про війну. Проєкт «Живі письменники». *Дзеркало тижня*. 12.11.2023 р.
5. Франко І. Байка про байку. *Зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 1979 р. Т. 20. С. 167–170.
6. Франко І. Жінчина-мати. *Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 53. С. 560–572.
7. Яцина О.Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2022. № 7 (25). С. 554–567. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7\(25\)-554-567](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567)
8. Manuela Pulimeno, Prisco Piscitelli, Salvatore Colazzo. *Children's literature to promote students' global development and wellbeing*. Health Promotion Perspectives, 2020. № 10(1). P. 13–23
9. Was ist Kinder- und Jugendliteratur? URL: <https://www.studysmarter.de/studium/germanistik/literaturwissenschaft/kinder-und-jugendliteratur/>